

GRØNLAND OG DEN KOLONIHISTORISKE ANALYSE

■ NIELS BRIMNES

I sin duplik om Grønlandsbindet i den nye danske kolonihistorie i *Temp* 17 udtrykker Thorkild Kjærgaard sin skuffelse over, at hovedredaktionen for *Danmark og kolonierne* ikke har reageret på den kritik, han fremførte i *Temp* 16 af bindet *Grønland – den arktiske koloni* i sit indlæg 'Kolonihistorie uden koloni. Om grønlandsbindet i den nye kolonihistorie'. Selv om jeg egentlig synes, at Kjærgaards første indlæg blev udmærket behandlet af to historikere og en politolog, alle med speciale i Grønland og hvoraf en er bidragyder til det omdiskuterede bind, skal jeg her prøve at adressere Kjærgaards kritik. Jeg skriver som et af hovedredaktionens seks medlemmer, men jeg skriver *ikke* på redaktionens vegne. De følgende synspunkter er mine egne.

I sin duplik fremfører Kjærgaard to forbundne kritikpunkter. For det første at vi i vores tilgang til dansk(-norsk) involvering i kolonialismen i Caribien, Asien og Afrika gør meget ud af at understrege, at Danmark(-Norge) kun spillede en marginal rolle i forhold til de store kolonimagter. Jeg kan ikke helt gennemskue, om Kjærgaard er uenig i denne tilgang; men da han beskriver den som "selvudslettende politisk korrekthed", formoder jeg, at det er tilfældet, og at han mener, at vi burde have skrevet om Danmark(-Norges) koloniale aktiviteter, som noget større og mere grandios. I den forbindelse citeres jeg for i en artikel i *Noter* at skrive, at vi med *Danmark og kolonierne* har set det som vores opgave, "at skrive Danmark ud af koloniernes historie".¹ Citatet er korrekt gengivet; men ikke forstået, som det var min hensigt. Det er en spidsformulering, med hvilken jeg ønskede at henviser til *Danmark og koloniernes* ambition om at skrive en mindre eurocentrisk fremstilling af kolonialismen. En fremstilling, der – helt i tråd med fremherskende strømninger i international kolonihistorie – i højere grad ser de historiske processer fra de koloniseredes perspektiv, gør dem til aktive medspillere, og i mindre grad sætter danske og norske embeds-, handels- og søfolk i fremstillingens centrum. Jeg synes da også, at dette fremgår af artiklen i *Noter*, hvis man læser videre end de første to sider.²

Det kan imidlertid også være, at Kjærgaard slet ikke er uenig i synspunktet om Danmarks (og Norges) begrænsede betydning som kolonimagt; men at hans kritiske brod i stedet er vendt mod det forhold, at man hælder millioner af fondskroner i et projekt, hvor det gælder om at nedtone Danmarks betydning: "Hvis det

---

1 Kjærgaard: 'Duplik', 187; Brimnes: 'Danmarkshistorie – nu med kolonier', 25.

2 Brimnes: 'Danmarkshistorie – nu med kolonier', 27.

drejer sig om at skrive Danmark ud af historien, hvorfor så fem tykke, overdådigt illustrerede bind på dyrt papir? Hvad med at bruge pengene på noget andet?”³ Jeg kan imidlertid ikke se det problematiske i, at et historisk felt kan være af væsentlig betydning for danmarkshistorien, selv om Danmarks rolle er begrænset. Når vi fremhæver, at deltagelse i regional handel i Asien ofte var væsentligere for kolonien Tranquebar end handelsforbindelsen til København, viser vi, hvor stort og dynamisk et handelssystem Danmark(-Norge) koblede sig på. Det er præcis en danmarkshistorisk pointe, at danskere deltog, men ikke spillede en hovedrolle i dette system, og at forbindelsen til København ikke (altid) var hovedsagen i Tranquebar. Skal man lade være med at skrive om dansk(-norsk) deltagelse i den transatlantiske slavehandel, fordi den 'kun' repræsenterede 0.8 % af den samlede handel? Det synes jeg ikke. Slavehandelen er væsentlig for og skal skrives ind i danmarkshistorien; men slavehandelens historie kan vist godt skrives uden, at Danmark tildeles en hovedrolle.

Hvorom alting er, bringer Kjærgaards bemærkning om de spildte fondskroner ham videre til det andet forhold, han ønsker at anholde: at vi overhovedet har medtaget et bind om Grønland i *Danmark og kolonierne*. Skal man tro Kjærgaard, er bindet om Grønland værket's 'redningsplanke'. Eftersom vi i vores 'selvudslettende politiske korrekthed' har marginaliseret Danmark(-Norges) betydning som kolonimagt i tropene, er vi ifølge Kjærgaards argumentation nemlig nødt til at "puste os op" og gøre Danmark(-Norge) til en rigtig kolonimagt i Arktis.⁴ Det bryder Kjærgaard sig aldeles ikke om, for han har længe og med stor energi forfægtet det synspunkt, at Grønland aldrig har været en koloni under Danmark(-Norge). Dette er uden tvivl Kjærgaards hovedanliggende, og det er også det, der driver kritikken af grønlandsbindet i hans bidrag til *Temp* 16.

Men har Grønland da ikke været en koloni? Spørgsmålet er efter min bedste overbevisning forkert stillet. Der findes ikke en formel og alment accepteret definition på, hvad en koloni er – i hvert fald ikke til historiefagligt brug. Spørgsmålet bør i stedet lyde: Er det fornuftigt og frugtbart at analysere Grønland som en koloni – dvs. i sammenhæng med andre (områder, som betragtes som) kolonier og med analytiske begreber hentet fra kolonihistoriske sammenhænge? Selv om jeg anser det for utvivlsomt, at betegnelsen 'koloni' historisk er blevet anvendt om Grønland, så er det ikke afgørende.⁵ I *Danmark og kolonierne* anvendes 'koloni' som et analytisk begreb, som historikeren bringer til det historiske materiale; ikke som et diskursivt begreb, der er afhængigt af, at det benyttes af de historiske aktører, der studeres.⁶

3 Kjærgaard: 'Duplik', 187-88.

4 Kjærgaard: 'Duplik', 188.

5 For gode eksempler på blandt andet statsminister Staunings brug af betegnelsen koloni om Grønland, se Rud: 'Mod bedre vidende', 147-48.

6 Frederick Cooper anvender en nyttig sondring mellem historikerens analytiske begreber og såkaldt 'indfødtes begreber' (native's categories), svarende til det jeg kalder et diskur-

Det fritager naturligvis ikke en fra at definere, hvad man forstår ved en koloni; tværtimod. I det fælles forord til de fem bind af *Danmark og kolonierne* opstiller hovedredaktionen fire kriterier, der afgrænser, hvad vi forstår ved en koloni og dermed, hvilke områder vi medtager i *Danmark og kolonierne*. Koloniseringen skal være foregået efter 1500, der skal være betydelig afstand til moderlandet, området skal have en forvaltningsmæssig særstatus i forhold til områder i det egentlige rige, og så skal den stedlige befolkning opfattes som etnisk eller kulturelt anderledes.⁷ Det giver en ret rummelig definition, og der kan bestemt stilles spørgsmål til den. Pointen er, at vi er i vores gode ret til at lave den, og at vi lægger den åbent frem.

Kjærgaards bestemmelse af en koloni er noget anderledes og mere snæver, men så vidt jeg kan se lige så analytisk.⁸ Den forekommer mig også at være dobbelt og potentielt selvmodsigende. På den ene side er den formelt juridisk. Kjærgaard indleder en artikel i *Tidsskriftet Grønland* med at fastslå, at Hans Egede i 1721 ikke i et sekund var "i tvivl om Grønlands statsretlige status" som en del af den dansk(-norske) konges riger og lande, og han når – efter at have fremstillet Grønlands relation til Danmark(-Norge) frem til selvstyreloven i 2009 – frem til følgende bastante konklusion: "Det er de statsretlige realiteter. Grønland har siden 900-tallet været en del af et nordisk rige."⁹ Det formelt-juridiske kriterium anvendes negativt: Grønland var aldrig en dansk-norsk koloni, eftersom nordboerne kom først til et folketomt kontinent, og ingen – heller ikke de senere indvandrende inuitter – formelt antastede den dansk(-norske) konges suverænitæt eller opbyggede konkurrerende statsdannelser.¹⁰ På den anden side suppleres den statsretlige definition med en, der går på magthavernes opførsel. De skal nemlig opføre sig modbydeligt. I en anden artikel bestemmer Kjærgaard kolonialisme som "et permanent og institutionaliseret udbytningsforhold", hvor "vilkårlige overgreb praktiseres uden betænkeligheder" og det at være koloniseret "er som at være underkastet en brutal besættelse".¹¹ Selvmodsigelsen kan dukke op, fordi det er uklart, om begge dele af definitionen skal være opfyldt. Hvis Danmark(-Norge) faktisk havde praktiseret vilkårlige overgreb uden betænkeligheder i Grønland, ville magthaverne have opført sig som en kolonimagt, men 'de statsretlige realiteter' ville dog stadig være, at Grønland ikke kunne være en

---

sivt begreb. Bemærk, at 'indfødt' her går på de aktører, man studerer, og således kan omfatte regeringsledere og koloniembedsmænd. Når koloni og kolonialisme anvendes som analytiske kategorier, anvendes principielt samme greb, som når man studerer 'feudalisme' og 'kapitalisme' uden at betegnelserne (nødvendigvis) anvendtes af dem, der studeres. Cooper: *Colonialism in Question*, 113-14.

7 Gulløv (red.): *Grønland*, 5-6.

8 "Skønt hyppigt omtalt som en koloni, har Grønland aldrig været en koloni." Kjærgaard: 'Landsmænd', 120.

9 Kjærgaard: 'Er kolonitiden et historisk falsum', 213, 220.

10 Jævnfør Kjærgaard: 'Kolonien Grønland', 14.

11 Kjærgaard: 'Kolonien Grønland', 13

koloni. Jeg ved så ikke, om Grønland ville være en koloni i Kjærgaards optik. Men jeg gætter på, at kriteriet om magthaverens opførsel kun er supplerende og at det statsretten, der er afgørende.

Det er nu bestemt muligt, at Kjærgaard har ret i, at Grønland i en specifik statsretlig fortolkning aldrig har været en koloni.¹² Men jeg synes, det er et dårligt valg at lade statsretslige definitioner styre de perspektiver, vi som historikere (ikke jurister) anlægger på fortiden, og jeg synes slet ikke, det er udtryk for en "korrekt klassificering af historiske fænomener".¹³ Lad mig begrunde det med tre eksempler.

I 1782 udgav Kongelige Grønlandske Handel en instruks, der udstak rammerne for, hvordan købmændene i de grønlandske kolonier (her forstået som de enkelte handelsstationer) skulle forvalte deres embede. Instruksen indeholdt en række bestemmelser, der regulerede mangfoldige sider af forholdet mellem europæere og grønlændere. Det er et hovedtema i instruksen, at et alt for tæt samkvem med grønlænderne bør undgås, fordi grønlænderne skal fortsætte med at opføre sig 'grønlandsk'. En karakteristisk passage lyder:

Og da man haver havt alt for mange Exempler paa, at de [grønlændere], som længe opholde sig, men især opdrages, ved Kolonierne og Logerne, i Almindelighed pleie at blive de udueligste blandt den hele Nation, siden onde Exempler, farlige Tilløkkelser, stærk Drik, Misbrug af Øl og Dansk Proviant, der, paa et Sted mere end paa et Andet, forlede til Dovenskab, Yppighed og ryggesløst Levnet; saa haver han [købmanden] ikke alene at paase, at indbyggerne ikke formeget sammenklynge sig ved Etablissementerne, og at deres alt for store og frie Omgang med Europæerne i Landet og Søefarende hemmes ... men han bør og lade det være sig høistmagtpaaliggende, og vaage over, at landets Børn (uden at forvænes i Ungdommen ved Europæisk Kost, fremmed Drik og alt for varme Klæder) opfødes som Grønlændere, paa det indbyggernes gamle Haardførhed og ukunstlede Levemaade ikke efterhaanden skal udarte til Kielenskab, og følgerne deraf blive Landets og Handelens Ruin.¹⁴

Instruksen er en vigtig og interessant kilde, som jeg gerne vil forstå i en kolonihistorisk sammenhæng. Det vil jeg, fordi den dokumenterer en klar forestilling om grønlænderne som et etnisk og kulturelt helt anderledes folk – de omtales endog som en egen 'nation' – der ikke bør lokkes i fordærv af fremmede fristelser, blive 'kielne' og dermed skade handelen. Jeg er modtagelig for gode argumenter for, at det kunne være en fejlagtig sammenhæng at sætte instruksen ind i. Det kunne

12 At det kunne tolkes anderledes vidner FNs placering af Grønland som et 'ikke-selvstyrende territorium' om. Se *Jyllands-Posten* 25.06.2016, Astrid Nonbo Andersen: "Grønland var en koloni".

13 Kjærgaard: 'Kolonihistorie uden koloni', 140.

14 Instruks af 19. April 1782, fjerde post § 4. Citeret efter Bobe (udg.): *Diplomatarium Groenlandicum*, 372. Se også gennemgangen af instruksen i Gulløv (red.): *Grønland*, 115-21.

eksempelvis være, at meget af det, jeg læser som koloniale, også kan findes i samtidige tekster om danske bønder. Statslige autoriteters relationer til henholdsvis 'egne' og koloniserede' subjekter indeholder interessante nuancer, som bestemt kan udfordre vore analytiske kategorier. Men Kjærgaards argumenter om, at Erik den Røde kom først, at inuitterne eller andre efterfølgende undlod at bygge stater eller henvende sig på rette sted for at 'antaste' den dansk-norske suverænitæt, eller eventuelt at instruksen ikke foreskrev 'vilkårlige overgreb' mod den grønlandske befolkning (tværtimod), synes jeg ganske enkelt er dårlige og en *historisk* analyse uvedkommende.

Et andet eksempel er Simon Mølholm Olesens artikel 'Vor och Chronens Land', som er trykt i netop dette nummer af *Temp*. Artiklen er i mine øjne en interessant, velkontekstualiseret analyse af, hvornår og hvorfor den dansk-norske elites syn på Grønland skiftede fra 'et ældgammelt biland' til 'et muligt koloniland'.¹⁵ Mølholm Olesen daterer dette skift til omkring 1660 og knytter det sammen med en ændring i datidens syn på forholdet mellem territorium og suverænitæt, enevældens indførelse og – i begrænset omfang – ny viden om den inuitiske befolkning i Grønland. Analysen trækker altså på juridisk-statsretslige elementer, men juraen er her et historisk foranderligt forhold og ikke som hos Kjærgaard en ahistorisk spændetrøje, der tilsyneladende eksisterer uforandret fra Erik den Røde til afkoloniseringen. Uanset om historikere med større detailviden end jeg kan anholde elementer i Mølholm Olesens analyse, synes jeg, den repræsenterer historiefaget i en af dets fornemste manifestationer: veldokumenterede, kontekstsensitive analyser af forandring over tid. Analysen bevæger sig bort fra spørgsmålet om, hvorvidt Grønland nu 'var' en koloni eller ej, til det mere interessante; hvornår og under hvilke omstændigheder giver det mening at analysere Grønland som en koloni.

Lad mig slutte med et eksempel fra en anden kontekst et andet sted i verden. I 1700-tallets Indien var 'de statsretslige realiteter' mildt sagt uklare. Ved århundredets begyndelse var Mogulkejseren i Delhi *shah-in-shah*, kongernes konge. Han præsiderede over et hierarkisk system af 'lagdelt suverænitæt', hvor politiske enheder på forskellige niveauer havde andel i den suverænitæt, der principielt udsprang fra kejsermagten.¹⁶ I løbet af århundredet mistede kejseren imidlertid al reel magt, og blandt de nye magthavere i Indien var et engelsk handelsselskab, *East India Company*, der fra en række handelsstationer (tør vi mon kalde dem kolonier?) langs kysten fik kontrol over stadigt større landområder. *East India Company* blev støttet – og i stigende grad også kontrolleret – af den engelske stat; men det *var* ikke den engelske stat. Gennem 1700-tallet var kompagniet ofte usikker på sin egen rolle som territorialmagt, og selv op i 1800-tallet opretholdt man

---

15 Mølholm Olesen: "Vor Och Chronens Land". Jeg refererer her til det manuskript, som forfatteren venligst har stillet til rådighed.

16 Bayly: *Indian Society*, 13.

en fiktion om, at mogulkejseren var Indiens retmæssige hersker, hvis interesser man beskyttede og hvis territorier man administrerede.¹⁷ På det tidspunkt var mogulkejserens magt omtrent lige så reel som den dansk(-norske) stats tilstedeværelse i Grønland i århundrederne efter nordboernes uddøen; men det var først efter sepoy-oprøret i 1857, at såvel kompagni som kejserdømme blev nedlagt, den engelske krone overtog styret af de britiske besiddelser i Indien, og der kom en form for orden på de statsretslige realiteter.

Jeg gad vide, om man efter Kjærgaards definition kan omtale perioden fra 1700 til 1857 som kolonialisme? Det forekommer mig, at de statsretlige forhold er alt for mudrede til Kjærgaards smag. Det hjælper ikke meget at ty til den anden del af Kjærgaards kolonialismedefinition, for selv om briterne uden tvivl foretog sig forfærdelige ting under kompagnistyret, er der næppe nogen seriøse historikere, der entydigt vil karakterisere perioden som udtryk for et "permanent og institutionaliseret udbytningsforhold", hvor "vilkårlige overgreb praktiseres uden betænkeligheder".

Min pointe med dette eksempel er, at historien er alt for kompleks til, at vi er godt tjente med meget rigide og formelle definitioner. Det ville dog være opsigtsvækkende, hvis vi står med en forståelse af koloni og kolonialisme, der er så snæver og statsretligt bestemt, at den forhindrer os i at forstå den britiske kolonisering af Indien som kolonihistorie.

Der er mange forhold i *Danmark og kolonierne*, der fortjener en god og kritisk faglig diskussion; herunder den relativt rummelige brug af begreber som koloni og kolonialisme. Problemet med Kjærgaards dogmatiske tilgang er, at den diskussion aldrig kommer i gang. Det karakteriserer også hans behandling af *Grønland – den arktiske koloni* i *Temp* 16. Kjærgaard når faktisk kun til omslaget, hvor ordet 'koloni' forekommer – oven i købet skrevet med røde bogstaver! Det hidser ham så meget op, at han på ingen ikke formår at invitere til en substantiel diskussion af de områder, hvor *Grønland – den arktiske koloni* måtte være mangelfuld eller misvisende. Måske er det årsagen til, at hovedredaktionen ikke reagerede. For hvad skulle den reagere på?

LITTERATUR

Andersen, Astrid Nonbo: "Grønland var en koloni", *Jyllands-Posten*, 25.6.2015.

Bayly, C.A.: *Indian society and the making of the British Empire*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

Bobe, Louis (udg.): *Diplomatarium Groenlandicum 1492-1814. Aktstykker og Breve til Oplysning om Grønlands Besejling, Kolonisation og Missionering*. København: C.A. Reitzels Forlag, 1936.

Brimnes, Niels: 'Beyond colonial Law. Indigenous Litigation and the Contestation of Proper-

---

¹⁷ Ikram: *Muslim Civilization*, 277-78; Cohn: *Representing Authority*, 165-78; Metcalfe: *Ideologies of the Raj*, 50. I slutningen af 1700-tallet tøvede kompagniets ledelse endda med at oprette retsinstanser for de indiske indbyggere i den sydindiske hovedby Madras (i dag Chennai) og anbefalede, at man søgte tilladelse hertil hos mogulkejseren eller andre indiske autoriteter. Gør en kolonimagt det? Brimnes: 'Beyond Colonial Law', 528-29.

- ty in the Mayor's Court in Late Eighteenth-Century Madras', *Modern Asian Studies*, 37 (3), 2003, 513-50.
- Brimnes, Niels: 'Danmarkshistorie – nu med kolonier; kolonihistorie – nu uden Danmark', *Noter* 215, 2017, 25-31.
- Cohn, Bernard S.: 'Representing Authority in Victorian India'. In E. Hobsbawm and T. Ranger (red.): *The invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983, 165-210.
- Cooper, Frederick, *Colonialism in Question. Theory, Knowledge, History*, Berkeley: University of California Press, 2005.
- Gulløv, Hans Christian (red.): *Grønland – den arktiske koloni*, København: GAD, 2017.
- Ikram, S.N.: *Muslim Civilization in India* (red. Ainslee T. Embree), New York: Columbia University Press, 1964. Tilgået fra følgende link 29.09.2019: http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00islamlinks/ikram/part2_20.html#cultural
- Kjærgaard, Thorkild: 'Landsmænd', *Tidsskriftet Grønland*, 2, 2014, 109-120.
- Kjærgaard, Thorkild: 'Er kolonitiden et historisk falsum?', *Tidsskriftet Grønland*, 4, 2015, 213-24
- Kjærgaard, Thorkild: 'Kolonien Grønland: et intellektuelt bedrag', *Noter*, 210, 2106, 13-19.
- Kjærgaard, Thorkild: 'Kolonihistorie uden koloni. Om grønlandsbindet i den nye danske kolonihistorie', *Temp – tidsskrift for historie*, 17, 2018, 138-44.
- Kjærgaard, Thorkild: 'Duplik om grønlandsbindet i den nye danske kolonihistorie', *Temp – tidsskrift for historie*, 18, 2019, 186-89.
- Metcalf, Thomas R.: *Ideologies of the Raj*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- Mølholm Olesen, Simon: "'Vor och Chronens Land": Dansk-norske forestillinger om retten til Grønland, ca. 1550-1700', *Temp – tidsskrift for historie*, 20, 2019, 52-82.
- Rud, Søren: 'Mod bedre vidende. Grønland og politisk ideologisk historieskrivning', *Temp – tidsskrift for historie*, 17, 2018, 145-52.

NIELS BRIMNES

LEKTOR, PH.D

INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND

AARHUS UNIVERSITET

HISNB@CAS.AU.DK